

LA RESOLUCIÓ DELS CONFLICTES JURISDICCIONALS ENTRE LA INQUISICIÓ I LA REIAL AUDIÈNCIA DE CATALUNYA, 1568-1696

Pilar Sánchez López
Universitat Autònoma de Barcelona

Resum: La concòrdia de 1568 regulà la resolució dels conflictes jurisdiccional sobre matèries temporals que freqüentment se suscitaven entre la Inquisició i els tribunals seculars. El procediment i la seva aplicació, però, van ser la causa de noves tensions institucionals. L'article tracta sobre la reacció dels estaments catalans a la provisió de la concòrdia i mostra a través de diversos conflictes entre la Inquisició i la Reial Audiència de Catalunya les dificultats per dur-la a la pràctica.

Paraules clau: Conflictes jurisdiccional, Inquisició, Reial Audiència, Catalunya.

Abstract: The *concordia* of 1568 regulated the resolution of jurisdictional conflicts about temporal matters that often arose between Inquisition and secular courts. This procedure and its practice were the cause of new institutional tensions. The article deals with the reaction of Catalan estates to the regulation of the *concordia* and it shows through various conflicts between the Inquisition and the Royal Audience of Catalonia the difficulties to implement it.

Key words: Jurisdictional conflicts, Inquisition, Royal Audience, Catalonia

ELS conflictes de competències entre el Sant Ofici i la justícia secular sovintejaren a Catalunya des de l'establiment de la Inquisició moderna al final del segle xv.¹ En general, les diferències s'originaren pel privilegi del fur dels agents inquisitorials i de les persones del seu entorn, com ara parents i domèstics. Les temptatives dels estaments catalans per restringir la

¹ En general, vegeu H. Ch. Lea, *Historia de la Inquisición española*, vol. I, Madrid, 1983, pp. 520-539 i E. Fort i Cogul, *Catalunya i la Inquisició*, Barcelona, 1973. L'interès historiogràfic s'ha centrat, especialment, en el greu enfrontament entre la Diputació del General i el Sant Ofici de 1566-1570, vegeu J. Reglà, *Felip II i Catalunya*, Barcelona, 1956, pp. 188-193; J. Bada, *Situació religiosa de Barcelona en el s. xvi*, Barcelona, 1970, pp. 241-251; R. García Cárcel, "El conflicto de la Inquisición y la Generalitat de Cataluña en 1568" a *Homenatge al doctor Sebastià Garcia Martínez*, València, vol. 1, pp. 263-273; M. Pérez Latre, *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II*, Catarroja, 2004, pp. 90-101; D. Moreno Martínez, "Inquisición, Generalitat de Cataluña, 1566-1570: fidelidades calculadas", a A. L. Cortés Peña; J. L. Betrán i E. Serrano Martín (eds.), *Religión y poder en la Edad Moderna*, Granada, 2005, pp. 149-173.

jurisdicció inquisitorial en matèries temporals toparen amb una institució refractària a l'ordenament constitucional. El Sant Ofici es va desentendre dels capítols de 1512 i 1520 i de les constitucions i capítols de cort de 1599, i fonamentà els seus privilegis en el dret comú, les concessions pontifícies i reials i el costum.²

La freqüència de les disputes jurisdiccionals constituí un problema també habitual en altres dominis de la monarquia al qual s'intentà donar solució per via de concòrdies entre la jurisdicció reial i la inquisitorial. A la Corona d'Aragó, les concòrdies de 1568 s'elaboraren arran de la visita que el llicenciat Francisco de Soto Salazar, del Consell de la Inquisició, girà l'any 1567 als tribunals de València, Barcelona i Saragossa, després de les queixes formulades contra el Sant Ofici a les Corts de 1563-1564. Les concòrdies van incloure un capítol sobre la forma de dirimir les contencions de jurisdicció i aquest procediment és el que en substància s'acabà aplicant. El mètode i la pràctica resultaren, però, polèmics, tant a Catalunya com dins de l'administració reial central entre el Consell de la Inquisició i el Consell d'Aragó. El present treball explora aquestes controvèrsies a través de les peticions dels estaments i de diferents conflictes entre la Inquisició i la Reial Audiència que marcaran aquest debat durant l'època dels Àustries.

REGULACIÓ I PRÀCTICA DE LES CONTENCIIONS

A Catalunya, com explica Víctor Ferro, existiren fórmules diverses per a la resolució dels conflictes de competències entre la jurisdicció secular i l'eclesiàstica. La concòrdia de la reina Elionor i el cardenal Bertran de Comenge de 1372 regulà la resolució de les contencions entre la justícia reial i l'eclesiàstica ordinària. La normativa, perfilada en disposicions posteriors, establí que cada contendent designés un àrbitre i que si passats cinc dies no es concertaven, decidiria el canceller, persona que reunia la doble condició d'eclesiàstic i d'oficial reial. En el cas de recursos contra jutges eclesiàstics delegats per usurpació de la jurisdicció reial o per causa d'opressió, continuà vigent el procediment anterior a la concòrdia: resolvia la jurisdicció reial mitjançant la citació de l'eclesiàstic per informar de la seva pretensió al banc reial o banc regi, és a dir, al Reial Consell i, si no hi compareixia, era penalitzat amb l'ocupació de temporalitats i el bandejament, mesures que també es dictaven contra els ordinaris eclesiàstics que es negaven a firmar contenció o dubte o admetre la sentència arbitral.³

² R. López Vela, "Inquisición y guerra de Cataluña. La actuación del tribunal de Barcelona", a *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. 2, Barcelona, 1984, pp. 539-540.

³ V. Ferro, *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, 1987, pp. 58, 128-132 i 354-356 i J. M. Marquès, "Tribunals peculiars eclesiàs-

La Inquisició constituí un cas especial des de la implantació del Tribunal modern. Ferran el Catòlic censurà el recurs a la justícia reial contra les actuacions inquisitorials i es reservà directament la resolució de les diferències jurisdiccionals.⁴ La concòrdia de 1568 fixà un procediment més elaborat i específic per a les competències entre la jurisdicció reial i la inquisitorial en les causes civils i criminals de familiars. El sistema s'estructurà en un doble nivell, tot seguint una pauta introduïda a la concòrdia de Castella de 1553 i repetida a les concòrdies d'Aragó i de València de 1568.⁵ Primerament, haurien de conferenciar el regent de l'Audiència i l'inquisidor més antic i, si aquests discordaven en els seus vots, enviarien, respectivament, el procés de la causa als Consells d'Aragó i de la Inquisició.

Els estaments catalans refusaren aquesta fórmula en successives convocatòries de Corts. A la Cort General de 1585 els braços demanaren que els ministres reials admetessin els recursos sobre excessos jurisdiccionals del Sant Ofici i que es procedís contra els inquisidors, en tant que jutges eclesiàstics delegats, citant-los a comparèixer al banc reial.⁶ Felip II contestà aquest i altres capítols sobre la Inquisició amb l'oferta de diversos compromisos: procurar de l'inquisidor general l'enviament d'un visitador per verificar i fer justícia dels abusos denunciats; l'observança de la concòrdia de 1568, que les contencions es declarassin a Catalunya i que una delegació de la Cort es desplaçés a Madrid per negociar els afers pendents i passar per constitució la concòrdia i la resta d'acords. Els braços acceptaren la provisió de 1568, però, amb algunes rectificacions, una de les quals relativa a

tico-civils de Catalunya: les contencions i el Breu", a *Primer Congrés...*, op. cit., vol. 2, pp. 381-385.

⁴ En aquest sentit resulta particularment significativa la lletra reial de 8 d'agost de 1487 a l'infant Enric d'Aragó, lloctinent de Catalunya, arran de l'oposició que havia suscitat la prohibició inquisitorial de comerciar amb el patró d'una nau: "[...] mucho nos ha desplazido que sobrello se haya ajustado consejo y fecha deliberación de amonestar aquel [l'inquisidor] que revocase el dicho empacho o pareciesse sobre ello in banco regio [...]. Y siempre que tales cosas de diferencias conteciessen, por las quales se entendiesse en tener tales consejos o provehir alguna cosa contra lo que por ellos se fiziere, fauoreciendo siempre la dicha Inquisición lo desuairéys quanto pudiéredes, remetiendo las tales diferencias a nós, pues son cosas que tocan a nós, y no a otri [...]". J. Vicens i Vives, *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, vol. III, Barcelona, 1937, p. 187. Vegeu també, vol. I, pp. 414-415 i vol. II, pp. 320-323. En general, sobre la resolució de les competències abans de les concòrdies, vegeu J. Martínez Millán, "Los problemas de jurisdicción del Santo Oficio: 'La Junta Magna' (1696)", *Hispania Sacra*, 37, 75 (1985), pp. 219-220.

⁵ El text de la concòrdia es pot trobar a Archivo Histórico Nacional (AHN), Inquisició (Inq.), llibre 1210, ff. 113r-123r i a M. de Cortiada, *Decisiones reuerendí cancellarií et Sacri Regii Senatus Cathaloniae. Pars prima: Pro praxi contentionum et competentiarum regnorum inclytæ Coronæ Aragonum*, Barcelona, 1661, vol. I, 30.184. Per a fórmules similars en altres concòrdies, vegeu G. Cerrillo Cruz, *Los familiares de la Inquisición española*, Valladolid, 2000, pp. 156-160.

⁶ *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç militar*, Barcelona, 2003, p. 676.

capítol de les competències. En aquest punt proposaren una via similar a la que regulava els conflictes entre la jurisdicció reial i l'eclesiàstica ordinària. Una tercera persona, de nomenament reial, hauria de decidir en la discrepància entre inquisidor i regent o altres oficials “en la manera, forma y termini que proceheix lo canceller en les causes de contentió de jurisdicció, de tal manera que passat lo termini de trenta dies, si no serà feta declaratió, sie vist ésser declarat en favor del jutge secular ho ordinari ecclesiàstich”.⁷ La resposta reial a les peticions dels braços s'ajornà amb l'argument que calia consultar l'inquisidor general.⁸ Posteriorment, el rei ordenà una junta entre el regent Quintana del Consell d'Aragó i don Juan de Zúñiga del Consell de la Suprema, que acabà sense acord. La Inquisició s'oposà a esmenar la concòrdia.⁹ El Consell d'Aragó, en canvi, s'alineà amb els estaments adduint raons de caràcter constitucional i econòmic. A parer dels regents, l'elevació de les contencions als consells era contra les lleis del Principat «que eximen a los catalanes que no pueden ser sacados fuera de su patria para pleytear», i implicava despeses excessives. El Consell es mostrà partidari del nomenament d'un tercer per a la declaració de les competències, i suggerí que aquest fos el canceller, “del qual por ser official real y tan preheminent y persona ecclesiástica de otra parte, podrían los inquisidores muy bien fiar sus pretensiones”.¹⁰ La concòrdia, tanmateix, no es modificà.

En les següents reunions de Corts els braços reiteraren la petició de 1585 i especificaren la tercera persona que hauria de determinar a qui corresponia el coneixement d'una causa. A la Cort General de 1599 precisa-

⁷ *Ibidem*, pp. 675-678, 697 i 701-702. L'alternativa dels estaments a la concòrdia de 1568 ha estat apuntada per V. Ferro, *El Dret Públic Català... op. cit.*, p. 135. També a altres regnes de la Corona d'Aragó s'elevaren súplices similars de resolució de contencions dins del mateix regne. Per al regne d'Aragó, vegeu AHN, Inq., llibre 254, f. 396rv, memorial de la Diputació lliurat al visitador Soto Salazar (1567), i les peticions dels braços a les Corts de 1585 i 1626 que es troben, respectivament, a AHN, Inq. lligall 1594, núm. 42, ff. 258v-259r i *Fueros, Observancias y Actos de Corte del reino de Aragón*, vol. I, Saragossa, 1866, p. 463. Per a Sicília, V. Sciuti Russi, “La Inquisición española en Sicilia”, *Studia historica. Historia moderna*, 26 (2004), p. 402 i M. Rivero Rodríguez, “La Inquisición española en Sicilia (siglos XVI a XVIII)”, a J. Pérez Villanueva y B. Escandell Bonet (dirs.), *Historia de la Inquisición en España y América*, vol. III, Madrid, 2000, pp. 1178-1181. Sobre Sardenya (Parlament de 1677-1678), vegeu S. Loi, “La Inquisición española a Sardenya. Un Tribunal gairebé oblidat”, *Afers. Fulls de recerca i pensament*, 59 (2008), p. 104.

⁸ *Cort General de Montsó...*, *op. cit.*, p. 712. Per al debat sobre la Inquisició en aquesta Cort, vegeu M. Pérez Latre, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, 2003, pp. 162-164.

⁹ H. Pizarro Llorente, *Un gran patrón en la corte de Felipe II. Don Gaspar de Quiroga*, Madrid, 2004, pp. 339-340.

¹⁰ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó (CA), lligall 214, núm. 1, consulta “sobr[e] el cabo que tienen a cargo de acordar a Vuestra Magestad los que están aquí por los Diputados de Cataluña [...]”.

ren que fos el canceller. El rei acceptà la súplica “en quant li toca” i es comprometé a intercedir davant la Santa Seu per al nomenament del canceller o d’una altra persona eclesiàstica;¹¹ una reserva, que, com en altres capítols de cort pendents de la confirmació pontifícia, la monarquia i la Suprema procuraren que no fossin ratificats.¹² A la inacabada Cort General de 1626-1632, els estaments demanaren que el tercer fos el bisbe de Barcelona i, en seu vacant, el vicari general del capítol més antic.¹³ Durant tot aquest temps l’actitud inquisitorial continuà inalterable. El Sant Ofici rebutjà un mètode que exclouïa la Suprema del procés de resolució de les competències i que, a més, segons assenyalava un memorial de 1599, subordinava el Tribunal a algú que no oferia cap garantia d’afavorir els seus interessos: “Ningún tercero se podría escoger que no fuesse sospechoso a la Inquisición por el gran poder del virrey el qual de ordinario es el contrario principal en las competencias de jurisdicción, y por la poca affición que la tienen los naturales”.¹⁴ I l’objecció es repetí a la Cort General de 1626-1632: “Por este camino todo se reduciría a competencias y claro está que el obispo, o, su vicario general que no llegarían a disgustar los ministros de la justicia con quien tienen más parcialidades que no con los de la Inquisición”.¹⁵

El sistema defensat pels estaments per dirimir les competències no prosperà. Tampoc, durant aquests anys, el procediment recollit a la concòrdia de 1568 no acabà de funcionar. Una contenció entre els inquisidors de València i la Reial Audiència de Catalunya per la detenció l’any 1587 de Pau Jordan, lloctinent del receptor inquisitorial a Tortosa, que seria contestada per la Inquisició amb l’excomunió del doctor Jaume Mir, jutge de cort, mostra les dificultats que es presentaven a l’hora d’afrontar els conflictes jurisdiccionals. D’una banda, segons denuncià el virrei Manrique de Lara al rei, querelles de cerimonial, disputes de poder al cap i la fi, que ja venien d’antic, sobre on celebrar la reunió entre inquisidor i regent, frustraven la constitució d’aquesta comissió mixta.¹⁶ D’altra banda, estava en qüestió la pròpia concòrdia que, segons el Consell d’Aragó no havia estat admesa a

¹¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del capítol de cort LXX-XII, de las Corts per la S. C. y R. Majestat del Rey Don Philip IV, nostre Senyor celebradas en la ciutat de Barcelona any MDCCII* (CYADC), Barcelona, 1704, I, 1, 7, 17.

¹² Sobre les instruccions del Consell de la Inquisició als seus agents a Roma, vegeu AHN, Inq., llibre 331, f. 90r, 10 de juliol de 1603 i ff. 217rv, 9 de setembre de 1605, i llibre 332, ff. 3v-4r, 20r i 40r, 15 de juliol, 25 de setembre i 22 de desembre de 1606. El negatiu resultat de l’ambaixada de l’enviat de la Diputació, Miquel Xammar, a E. Belenguer, “Pròleg: la Generalitat en la cruïlla dels conflictes jurisdiccionals (1578-1611)”, a *Dieteris de la Generalitat de Catalunya, Anys 1578 a 1611*, vol. III, Barcelona, 1996, p. XXXIX.

¹³ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Consell de Cent (CC), Corts, 1B. XVI-82, f. 579v.

¹⁴ AHN, Inq., lligall 1594, núm. 5.

¹⁵ *Ibidem*, núm. 12, 25 de febrer de 1627.

¹⁶ ACA, CA, lligall 264, 8 de juny de 1587.

Catalunya per contrafacció de la constitució que prohibia la sortida de les causes del Principat.¹⁷ Notícies de plets posteriors apunten, igualment, que el sistema de la concòrdia no s'observava. L'any 1612, Montserrat de Guardiola i Felip Tallada, regents del Consell d'Aragó, en una junta amb Alonso Márquez de Prado i Juan Llano y Valdés del Consell de la Suprema, afirmaven que la forma de tractar la competència establerta l'any 1568 “nunca tuvo efecto porque nunca los estamentos del Principado de Cataluña vinieron bien en ella”.¹⁸ Uns quants anys més tard, el 1637, a Miquel Sala, regent de la Cancelleria, no li constava la pràctica de les conferències entre inquisidors i magistrats de l'Audiència, tot i la seva llarga experiència en diferents afers de la província, i tampoc no es podia verificar l'únic exemplar de reunió del qual es tenia notícia, una junta entre l'inquisidor Cea i el doctor Rollan, “que sucedió 20 años ha”.¹⁹

Després de la Guerra dels Segadors, quan nous conflictes de jurisdicció obligaren a rememorar la pràctica anterior a 1640, la Reial Audiència i el Consell d'Aragó recordaren que la citació al banc reial i no la conferència era l'estil practicat en les competències amb els inquisidors abans de la concòrdia de 1568, segons l'Audiència, o abans de la concòrdia de 1630, segons els regents, i que no es coneixia la celebració de cap conferència fins a l'any 1639.²⁰ Efectivament, els magistrats reials, segons un informe inquisitorial sobre *bancos regios*, elaborat a la vetlla de la guerra, havien admès recursos contra els inquisidors en diverses ocasions (1551, 1577, 1592, 1593, 1601, 1636 i 1639) i en dues causes de 1611 i de 1637, fins i tot, la tramitació havia arribat a la declaració de banniment.²¹ El Sant Ofici, però, s'havia oposat sistemàticament a rebre les citacions a comparèixer davant el banc reial i la monarquia havia refrenat les actuacions dels seus oficials, reconduint els conflictes cap a solucions de compromís entre el Consell de la Inquisició i el Consell d'Aragó. Així, segons assenyalava el Consell d'Aragó al final de la dècada de 1580, si el procediment del banc reial no s'havia guardat amb els inquisidors “ha sido por no aver dado lugar a ello Vuestra Magestad por parecer que convenía dar autoridad al Santo Officio y assí se ha procurado que de bien a bien se concertassen las contenciones, empero no se ha dado lugar tanpoco que los inquisidores conociesen deste artículo, y el Consejo Real de Cathaluña ha siempre pretendido se avía de guardar la Regalía de V. M. con los dichos inquisidores, y

¹⁷ ACA, CA, lligall 214, núm. 1, consulta, “sobre la contenció[n] que se ha movido entre los inquisidores de València y Audiencia de Cataluña por la prisión de Paulo Jordan [...]”.

¹⁸ ACA, CA, lligall 214, núm. 4, f. 112.

¹⁹ ACA, CA, lligall 281, núm. 44, el virrei duc de Cardona a don Francisco de Castellví, 5 de juliol de 1637.

²⁰ ACA, CA, lligall 212, núm. 1, “Fundamentos que hazen por parte de la Audiencia de Cataluña [...]”, i lligall 211, consulta del Consell d'Aragó, 11 d'octubre de 1662.

²¹ AHN, Inq., llibre 1212, ff. 313r-327r.

lo ejecutarán estos días passados en la contención de Paulo Jordan si no recibieran mandato de V. M. que sobreceyessen hasta que otra cosa se les ordenasse”.²² En el conflicte suscitat l’any 1611, arran de la detenció per part del Sant Ofici d’un oficial del veguer que havia desarmat el criat d’un inquisidor, el rei també evità que la sentència de bandejament, publicada el 20 d’octubre de 1611 contra els inquisidors, s’executés, malgrat les insistents peticions formulades per la Diputació, la ciutat de Barcelona i el braç militar en aquest sentit.²³ Aquesta disputa evidencià igualment la divergència d’opinions sobre el banc reial existent als consells de la cort. A la junta mixta constituïda per tractar sobre el plet, Márquez de Prado i Llano y Valdés, del Consell de la Inquisició, refusaren la seva pràctica: “La vía de la fuerza (com s’anomenava el procediment anàleg a la Corona de Castella) o del banco regio no procede ni ha lugar con la Inquisición”. Per contra, els regents del Consell d’Aragó, Montserrat Guardiola i Felip Tallada, defensaren la regalia i l’existència d’una normativa diferent a Catalunya i a Castella, on una cèdula del príncep Felip de 10 de març de 1553 havia inhibit als tribunals reials del coneixement de causes inquisitorials per “vía de fuerza”.²⁴ L’episodi es va cloure amb una resolució reial, enviada al virrei marquès de Almazán, en una lletra de 9 d’agost de 1613, que anul·là tots els procediments i insistí en la via dels consells per dirimir les contencions; una determinació reial que seria contestada pels assessors de la Diputació, amb l’exposició de diverses contrafaccions, i celebrada pels inquisidors perquè desautoritzava les citacions al banc reial.²⁵

La concòrdia del cardenal Zapata de 1630, un acord entre el Consell de la Inquisició i el Consell d’Aragó per als regnes de la Corona d’Aragó, enviat al virrei duc de Cardona amb data de 6 de març de 1631, confirmà el sistema establert a la concòrdia de 1568, i introduí dues novetats que pretenien reforçar i agilitzar el procediment: penalització de la resistència d’alguna de les parts a conferenciar en qualsevol cas, “por claro que sea” (amb multa de 500 ducats i, si persistia en la negativa, amb suspensió de l’ofici a l’arbitri del monarca, pels oficials reials, i de l’inquisidor general, pels mi-

²² ACA, CA, lligall 214, núm. 1, consulta “sobr[e] el cabo que tienen a cargo de acordar a Vuestra Magestad los que están aquí por los Diputados de Cataluña [...]”.

²³ *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, Anys 1611 a 1623*, vol. IV, Barcelona, 1997, p. XXII del pròleg de Xavier Torres i pp. 2 i ss., i E. Fort i Cogul, *Catalunya..., op. cit.*, pp. 245-246.

²⁴ ACA, CA, lligall 214, núm. 4, ff. 95, 96 i 114. Roberto López Vela ha destacat la transcendència, no suficientment valorada, de la cèdula de 1553 en l’afermament de l’autonomia inquisitorial respecte de les justícies del regne, vegeu, “Estructuras administrativas del Santo Oficio”, a J. Pérez Villanueva y B. Escandell Bonet (dirs.), *Historia de la Inquisición..., op. cit.*, vol. II, pp. 202-204.

²⁵ *Dietaris de la Generalitat..., op. cit.*, vol. IV, pp. 119-126 i J. Contreras, “El Santo Oficio en el Principado: 1568-1640. Papel político y análisis social”, a *Primer Congreso...*, vol. 2, *op. cit.*, p. 115.

nistres del Sant Ofici) i fixació d'un termini de quinze dies per enviar la documentació del procés al consell suprem respectiu després dels vots.²⁶

Segons Henry Charles Lea, la concòrdia s'adreçava, principalment, contra la pràctica abusiva de les excomunion, que els inquisidors empraven per defensar la seva jurisdicció, i el recurs al banc reial, un procediment també controvertit en altres regnes de la Corona d'Aragó.²⁷ L'acord, certament, incidia en la conferència com a instrument per a la solució pacífica d'uns conflictes que, un cop encesos, fàcilment s'enverinaven. A Catalunya, tanmateix, la celebració d'aquestes juntes toparà durant la dècada de 1630 amb dos obstacles: la renitència a admetre la reunió per alguna de les parts, amb els subsegüents "empeños", i unes revifades querelles de protocol. Així, l'any 1637, el to d'una altra picabaralla jurisdiccional s'elevà per la comminació de censures contra el lloctinent general, duc de Cardona, i una decretació de bandejament de l'inquisidor Abad y Huerta per part del Reial Consell, que no s'arribà a executar.²⁸ Aquest mateix any, el rei va prendre resolució sobre diferències de cerimonal que s'arrossegaven des de 1631. A petició de la Reial Audiència decidí que fos l'oïdor de la causa qui assistís a les conferències i no el regent la Cancelleria, com s'havia establert a la concòrdia de 1568. El monarca refusà, en canvi, la pretensió dels magistrats reials que les juntes se celebressin en terreny neutral i atorgà la preeminència a l'espai inquisitorial: l'oïdor, per tant, hauria de desplaçar-se a la seu del Sant Ofici.²⁹ Dos anys més tard, unes detencions inquisitorials, pendent la competència en un plet a instància de Joan Pujalt, familiar de Barbens, replicades per l'Audiència amb l'empresonament de dos notaris del Sant Ofici, renovaren la confrontació institucional amb desavinences diverses: formalitats sobre la conferència entre el doctor Lluís Ramon i l'inquisidor Bernardo Luis Cotoner (ara la discussió era sobre el tractament que havien d'observar recíprocament i l'assistència d'un escrivà de manament de la Reial Audiència juntament amb el notari inquisitorial),

²⁶ M. de Cortiada, *Decisiones...*, *op. cit.*, vol. I, 30.186.

²⁷ H. Ch. Lea, *Historia de la Inquisición...*, *op. cit.*, vol. I, p. 529; E. Martínez Ferrando, "Un conflicto en la Inquisición de Cerdeña durante el primer tercio del siglo XVII", a *Atti del IV Congresso Internazionale di Studi Sardi*, vol. I, Cagliari, 1962, pp. 459-504; S. Loi, "La Inquisición española...", *art. cit.*, pp. 102-103 i J. D. Portocarrero, *Sobre la competencia de jurisdicción de que se trató entre la Inquisición y Ministros Reales de Mallorca, año 1624*, Barcelona, 1645.

²⁸ M. de Cortiada, *Decisiones...*, *op. cit.*, vol. I, 30.75; L. Ferrer, *Discurso en defensa de la jurisdicción Real, en las competencias ó controversias suscitadas entre el Real Consejo Criminal, y los Venerables Padres Inquisidores del Principado de Catalunya y Condado de Cerdeña*, Barcelona, 1664, Biblioteca de Catalunya (BC), Fullets Bonsoms, núm. 440, pp. 12-14 i H. Ch. Lea, *Historia de la Inquisición...*, *op. cit.*, vol. I, p. 530.

²⁹ ACA, CA, lligall 214, núm. 10, el virrei duc de Cardona al rei, 28 de juny de 1631, i lligall 281 núm. 44, consultes del Consell d'Aragó, 12 de juliol de 1631, 13 d'agost de 1633 i 24 de maig de 1637.

evocació de la causa de la captura dels notaris a l'inquisidor general Sotomayor i citació als inquisidors al banc reial. La disputa es desactivà quan el rei, en consonància amb l'acord d'una comissió integrada per membres dels Consells de la Inquisició i d'Aragó, ordenà l'alliberament de tots els presos, la suspensió dels procediments i l'entaulament de conferència, amb l'assistència, per aquesta vegada, d'un notari del Sant Ofici. El virrei i els inquisidors foren igualment alligonats per no procedir de fet en casos de jurisdicció sense avisar prèviament el consell respectiu.³⁰

LA CONSOLIDACIÓ DE LA CONFERÈNCIA COM A PROCEDIMENT DE RESOLUCIÓ DE LES CONTENCIONS

Després de la Guerra dels Segadors i la restauració, l'any 1653, d'un tribunal del Sant Ofici inserit dins de l'estructura administrativa de la monarquia hispànica, els conflictes jurisdiccionals continuaren marcant les relacions entre inquisidors i jutges reials. En recursos contra actuacions dels inquisidors, la Reial Audiència seguí l'ordre estipulat a les concòrdies. Així, doncs, si els inquisidors no revocaven els actes impugnats es passava a sol·licitar la conferència. Tot i que en alguns casos els ministres del Sant Ofici acceptaren conferenciar i s'arribà a fixar el dia i l'hora de la reunió, les discrepàncies s'havien anat resolent sense necessitat de recórrer a aquest procediment, bé perquè les parts s'havien ajustat, bé perquè els inquisidors havien abandonat les seves pretensions durant la tramitació de la competència.³¹ Altres diferències sorgides entre 1661 i 1664 resultaren més sorolloses i tornarien a revifar la controvèrsia sobre la citació dels inquisidors davant el banc reial.

La primera d'aquestes disputes s'inicià arran d'una ordre d'arrest dictada per la Inquisició el 24 de maig de 1661 contra el doctor Antoni Comes per la detenció i processament de Jacint Bertran, familiar de Montesquiú, acusat d'usurer i agabellador. El doctor Comes era assessor de la batllia general però l'incident havia succeït mesos enrere mentre exercia d'assessor del portantveus de general governador al Pallars. La Reial Audiència replicà l'actuació inquisitorial amb la detenció de dos dels seus oficials, el fiscal don Fèlix de Ubago i el notari de les causes civils, doctor Eudald Pujol. Com en ocasions anteriors, la intervenció reial aturà l'espiral d'en-

³⁰ ACA, CA, lligall 214, núm. 8, el virrei comte de Santa Coloma al rei, 27 de febrer de 1639; el rei al comte de Santa Coloma, 27 de febrer i 6 de març de 1639 i consulta del Consell d'Aragó, 4 d'abril de 1639, i AHN, Inq., llibre 1212, ff. 323r-327r.

³¹ ACA, CA, lligall 212, núm. 1, "Fundamentos...". Sobre la forma de tramitar els conflictes de competències, vegeu ACA, CA, lligall 213, núm. 15, "Recados embiados por la Audiencia y Inquisición de Barcelona en casos de diferentes competencias [...]"; 1654, i M. de Cortiada, *Decisiones...*, *op. cit.*, vol. I, 30.57-72.

frontament. El més transcendent del plet, de cara a futurs conflictes, va ser la resposta del monarca als dubtes plantejats pel virrei marquès d'Olífas i Mortara sobre com devia actuar la Reial Audiència quan els inquisidors procedien per la via de fet i no admetien la conferència. En carta de 2 de juliol de 1661 Felip IV aclarí que la citació al banc reial no estava prohibida, si els inquisidors refusaven la conferència en causes alienes a la fe, com era el cas.³²

Aquesta decisió originà noves controvèrsies tant a Catalunya com a la cort. Els ministres reials, invocaran aquesta carta per procedir contra aquells inquisidors renitents a conferenciar. El Sant Ofici, per la seva part, apel·larà a la solució prevista a la concòrdia de 1630. No va transcórrer gaire temps per comprovar com s'escenificaven aquestes diferències. El 3 d'agost d'aquest mateix any, en una ramificació del cas Comes³³ i, l'any 1664, en la causa de Josep Guinart, mercader, Josep Massart, corredor d'orella, i del criat Pere Delfo, acusats de la mort de Joan Matheu, receptor i algutzir del Sant Ofici, els inquisidors eren citats a comparèixer al banc reial. El primer conflicte entrà en vies de solució quan els inquisidors s'avingueren a la reunió amb el jutge de l'Audiència.³⁴ En el segon litigi els inquisidors rebutjaren la conferència, al·legant que en les causes dels oficials titulars no s'admetien competències per disposició reial, i que la concòrdia de 1630 només regia per als familiars. En canvi, el fiscal Lluís Ferrer, adduí en els requeriments al Sant Ofici, que Joan Matheu no exercia de ministre inquisitorial en el moment de la seva mort; que la concòrdia de 1630 obligava a la conferència, en qualsevol cas "por claro que sea", i que la carta reial de 2 de juliol de 1661 avalava la citació dels inquisidors al banc reial per la seva negativa a entrar en competència.³⁵ D'altra banda, Ferrer, en un discurs en defensa de la jurisdicció reial, redactat amb ocasió d'aquest plet i d'una altra contenció suscitada l'any 1662 en la causa de la mort de Salvador Soler,

³² ACA, CA, lligall 213, 18 de juny de 1661 i CA, lligall 211. La transcripció de la carta és a M. de Cortiada, *Decisiones...*, op. cit., vol. I, 30.186. La referència també a V. Ferro, *El Dret Públic Català...*, op. cit., p. 136.

³³ La Suprema havia ordenat al tribunal de Barcelona rebre informació sobre la detenció del fiscal Ubago. Miquel Pallarès, jutge de cort, i els altres oficials reials que havien participat en l'arrest, van recórrer al Reial Consell quan començaren les citacions de testimonis per part de la Inquisició, vegeu AHN, Inq. llibre 341, ff. 21v-22r, el Consell de la Inquisició al tribunal de Barcelona, 9 de juliol de 1661 i ACA, CA, lligall 213, el marquès d'Olífas i Mortara al rei, 23 i 30 de juliol de 1661 i consulta del Consell de la Inquisició, 20 de setembre de 1661.

³⁴ ACA, CA, lligall 213, el marquès d'Olífas i Mortara a don Diego de Sada, 20 d'agost de 1661. Per a l'opinió de la Suprema sobre el banc reial com un procediment contrari al lliure exercici del Tribunal, mai permès per la monarquia i subrogat per la conferència en la concòrdia del cardenal Zapata, vegeu ACA, CA, lligall 213, consulta de 20 de setembre de 1661.

³⁵ ACA, CA, lligall 212, núm. 1 i CA, lligall 211, núm. 20, relació del doctor Lluís Ferrer, 7 de març de 1664.

paraire i familiar d'Olesa, insistí en la importància del banc reial. El fiscal recordà que aquest procediment havia estat introduït, en virtut de l'obligació que tenia el sobirà de protegir els vassalls oprimits pels jutges eclesiàstics i el reivindicà per evitar la indefensió dels magistrats reials quan els inquisidors no admetien la conferència i procedien amb la comminació de censures espirituals. El fiscal també va rebatre l'opinió inquisitorial que la pena per refusar la conferència ja es preveia a la concòrdia de 1630. Les penalitzacions de multa i suspensió de l'ofici contra els jutges renitents, segons Ferrer, abocaven a un procés tan llarg i dificultós que, en realitat, resultaven impracticables. En definitiva, si es prohibia el procediment del banc reial restaria a l'arbitri del Sant Ofici la delimitació de la seva jurisdicció i la Reial Audiència es trobaria desarmada davant les penes eclesiàstiques.³⁶

A la cort, el rei, en una primera decisió, abonà la tesi de la Suprema en favor de l'aplicació de la concòrdia de 1630, "sin llegar a cosa tan ruidosa como la citación al Banco regio".³⁷ El Consell d'Aragó, disconforme amb aquesta resolució, representà en consulta de 5 de setembre de 1664 els inconvenients de la concòrdia (penes insuficients i multes incobrables, en la línia del fiscal Ferrer) i defensà la legitimitat del procediment amb arguments de caràcter regalista i constitucional:

Que la orden para no usar del medio de çitar al banco regio, y de acusar las penas de la carta del año 1630, ya la tiene la Audiencia, y la observa por lo regular. Pero si los inquisidores proceden de hecho, y con çensuras, sin embargo, es este medio el que han tenido en Cataluña siempre que por los inquisidores, y otros juezes eclesiásticos delegados se ha obrado contra las constituciones, y estilo de aquel Principado, y será inconveniente grande privar a los naturales deste beneficio, y a la Real soberanía de Vuestra Magestad de su mayor regalía, fuera de que con mandarlo a la Audiencia no se consigue el fin, porque instando algún interesado, ya fuesse contra el Tribunal de la Inquisición, o, otro de jurisdicción eclesiástica delegada, a que la Audiencia usasse deste medio, como es judicial, y permitido, no podrían los Ministros della escusar la administración de la justicia, y no hay otro medio para poder sustentar la jurisdicción Real.³⁸

El monarca rectificà i, com va fer tres anys abans, tornà a deixar oberta la possibilitat de citar els inquisidors al banc reial si aquests incomplien l'ordre de conferenciar.³⁹ No va ser el cas. La conferència va tenir lloc després que les tradicionals querelles de cerimonial, renovades almenys des de

³⁶ L. Ferrer, *Discurso...*, *op. cit.*, pp. 9-19. Sobre aquesta obra, vegeu C. Maqueda Abreu, *Estado, Iglesia e Inquisición en Indias. Un permanente conflicto*, Madrid, 2000, pp. 42-52.

³⁷ AHN, Inq., llibre 309, ff. 233r-241v, consulta del Consell de la Inquisició, 14 de març de 1664 i ACA, CA, lligall 212, núm. 1, consulta del Consell d'Aragó, 28 de març de 1664.

³⁸ ACA, CA, lligall 212, núm. 1.

³⁹ *Ibidem* i AHN, Inq., llibre 309, f. 254r, el rei a l'inquisidor general, 18 de setembre de 1664.

1656 i, encara sense resoldre totalment l'any 1664,⁴⁰ ajornessin la reunió entre l'inquisidor Ubago i el doctor Roca i Julià, fins al 16 de novembre de 1665. Llavors, amb vots discordants, la causa es va remetre als consells.⁴¹

Posteriorment, el degoteig de conflictes jurisdiccionals continuà. Durant els anys 1667 i 1668 les conferències encara s'entrebancaren perquè l'Audiència i el Consell d'Aragó persistiren a reclamar sense èxit l'assistència de l'escrivà de manament a fi de no dependre del notari del Sant Ofici.⁴² A partir de 1670, però, les notícies sobre conferències celebrades són més freqüents. Aquestes reunions es poden documentar, almenys, en les causes de don Tomàs d'Anglesola, familiar de Tortosa, per portar armes (1670);⁴³ de Joan Boygas, familiar i tinent d'alguatir de Santa Pau, empresonat per fautoria de bandolers (1672);⁴⁴ de la vila de Centelles en la pretensió de fer pagar contribucions als familiars (1675);⁴⁵ de la ciutat de Barcelona sobre la franquesa de la carnisseria (1680);⁴⁶ de les viles de Corçà, Tona i Sant Martí Vell sobre allotjaments militars (1683)⁴⁷ i en un parell de plets per deutes (un de l'any 1685, amb conferència, almenys, amb data fixada, i l'altre de 1691).⁴⁸ Quan inquisidor i oïdor no s'ajustaven, la causa s'elevava als Consells d'Aragó i de la Inquisició –com s'havia prescrit a la concòrdia de 1568– i dos membres de cada Consell havien de declarar a

⁴⁰ ACA, CA, lligall 214, núm. 11 i lligall 211, núm. 20.

⁴¹ ACA, CA, lligall 212, núm. 1.

⁴² ACA, CA, lligall 214, núm. 11, consulta de 28 d'abril de 1667 i AHN, Inq., llibre 309, ff. 460r-495v i llibre 341, ff. 114v-115r, el Consell de la Inquisició al tribunal de Barcelona, 27 de febrer de 1668. Una carta de la reina gobernadora al virrei duc d'Osuna de 7 de setembre de 1667 ordenà la participació només del notari inquisitorial en les reunions. El manament es reiterà el 12 de setembre de 1668 davant les queixes de la Suprema per les dilacions de l'Audiència en l'execució de les conferències, vegeu ACA, CA, lligall 214, núm. 11 i AHN, Inq., llibre 309, f. 364rv, consulta del Consell de la Inquisició, 30 d'agost de 1668.

⁴³ AHN, Inq., llibre 755, f. 362r, el tribunal de Barcelona al Consell de la Inquisició, 28 de gener de 1673.

⁴⁴ AHN, Inq., llibre 309, ff. 496r-497r, consulta del Consell de la Inquisició, 18 de maig de 1673.

⁴⁵ AHN, Inq., lligall 2156, el tribunal de Barcelona al Consell de la Inquisició, 8 de juny de 1675 i M. de Calderó, *Sacri regii criminalis concilii Cathalonie decisiones*, vol. II, Barcelona, 1687, 100. 80-87.

⁴⁶ ACA, CA, lligall, 212, "Papeles tocantes a la conferencia de la carnicería de la Inquisición de Barcelona año 1680". Una altra modalitat de conferència era la celebrada per ajustar diferències o coordinar actuacions entre la Ciutat i altres institucions. Conferències d'aquest estil amb la Inquisició es documenten en els conflictes sobre les franqueses del forn (1676) i la carnisseria (1680) i sobre drets de pastura (1691), vegeu E. Martí, *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*, Vilassar de Mar/Lleida, 2008, pp. 59-63.

⁴⁷ ACA, CA, lligall 333.

⁴⁸ AHN, Inq., llibre 758, ff. 127r i 137r, el tribunal de Barcelona al Consell de la Inquisició, 28 de juliol de 1685 i ACA, CA, lligall 214, núm. 12, consulta del Consell d'Aragó, 19 de desembre de 1692.

qui pertanyia la competència.⁴⁹ En cas de desacord, resolvia el rei. Aquest procés de resolució a la cort es podia perllongar força en el temps, ja fos per dilacions a l'hora d'entaular les conferències, com denuncià en una consulta de 18 de maig de 1673 la Suprema al rei respecte al Consell d'Aragó,⁵⁰ ja fos per discrepàncies de protocol, com succeirà amb la reunió per tractar la competència d'un plet de 1691 que, al principi de 1693, continuava paralitzada a l'espera de la provisió reial sobre el lloc on s'havia de celebrar.⁵¹ El retard en alguns casos fins i tot s'eternitzava. L'any 1682, tres causes iniciades els anys 1662 (mort del familiar d'Olesa, Pere Maluitges), 1664 (mort del receptor Joan Matheu) i 1670 (procés contra el familiar don Tomàs d'Anglesola del qual només se sabia que els papers s'havien perdut a casa del regent del Consell d'Aragó, Antoni Ferrer) romanien encara pendents de resolució.⁵²

EL CAS DEL REGENT MIQUEL DE CALDERÓ, 1695-1696

La celebració més regular de conferències entre inquisidors i jutges reials no significà la fi de les disputes. En una representació al rei de 25 novembre de 1695, els magistrats de les tres sales de la Reial Audiència comptaven una desena de competències amb la Inquisició de temàtica variada, suscidades en un temps rècord de quatre mesos, i que encara estaven sense resoldre: “cuatro sobre el conocimiento de la jurisdicción activa contra súbditos y districtuales de la Real Jurisdicción, dos acerca de querer tomar las declaraciones a los exemptos de su jurisdicción sin expresar el motivo, una tocante a pretender que las viudas de los familiares deven gozar del privilegio del fuero que gozava por su persona el marido defuncto, y tres sobre puntos de alojamientos en las casas de los familiares y viudas de aquellos pretendiendo el conocimiento de los pleitos que las universidades intentan contra dichos familiares sobre la possession de alojar y impedirlo con mandatos”. A més de l'acumulació de plets, el memorial denunciava l'ús de les censure eclesiàstiques i la renitència a admetre les conferències per part del Sant Ofici. A finals de 1695, doncs, ressorgien vells problemes que ara s'atribuïen al particular caràcter de l'inquisidor Bartolomé Antonio Sanz y Muñoz.⁵³

⁴⁹ J. Martínez Millán, “Los problemas...”, *art. cit.*, pp. 221 i 225.

⁵⁰ AHN, Inq., llibre 309, ff. 496r-497r.

⁵¹ ACA, CA, lligall 214, núm. 12, consultes del Consell d'Aragó, 19 de desembre de 1692 i 30 de gener de 1693.

⁵² ACA, CA, lligall 212, núm. 6, informe, en resposta a una reial ordre de 18 de setembre de 1682, sobre les competències de jurisdicció amb la Inquisició que s'havien produït a la Corona d'Aragó des de la minoria d'edat de Carles II.

⁵³ ACA, CA, lligall 213.

L'enfrontament més greu, el que de fet havia motivat la representació al monarca era una causa que implicava un alt ministre reial, el doctor Miquel de Calderó, regent la Cancelleria.⁵⁴ El conflicte s'originà el 21 d'octubre quan un qualificador, fra Tomàs Sabater, i un secretari del Sant Ofici, van voler prendre declaració a Jaume Batlle, un francès, detingut a les presons reials per delictes d'estat. L'escarceller s'excusà de treure el pres al·legant que es necessitava un mandat particular del lloctinent general, marquès de Gastañaga, o de la Reial Audiència. El regent Calderó, al seu torn, en ser inquirit per un secretari inquisitorial, sobre la diligència que es pretenia realitzar amb el detingut, l'adreçà al virrei, en aquell moment absent de la ciutat. Davant la insistència del Sant Ofici, i amb recel d'una actuació contra l'escarceller, els doctors de les tres sales acordaren que l'advocat fiscal patrimonial introduís plet de competència. L'objectiu era que l'inquisidor manifestés la causa sobre la qual volia examinar Batlle i aclarir, d'aquesta manera, la qualitat de la jurisdicció inquisitorial. Així, doncs, si la causa era de fe, per raó de la competència exclusiva del Tribunal en aquesta matèria, la Reial Audiència franquejaria directament el pres sense fer cap més pregunta, "y si era por otra causa, expressándola, siendo justa, y procediendo el tribunal en caso de su jurisdicción se haría lo mismo". La Inquisició no va admetre la conferència i, el 19 de novembre, en un escrit al regent Calderó —que seria refusat per no guardar les formalitats previngudes que els requeriments inquisitorials no havien de particularitzar-se, sinó dirigir-se al lloctinent general i a la Reial Audiència—, fixà un termini de dos dies perquè, sota pena d'excomunió, els seus oficials poguessin examinar el detingut. La Reial Audiència, al seu torn, expedí lletres de citació al banc reial que, com era costum, la Inquisició no acceptà. L'increment de la tensió institucional obligà al marquès de Gastañaga, ocupat en el reconeixement de les places de frontera, a accelerar el seu retorn a Barcelona i a oferir a la Inquisició una suspensió de procediments mentre esperava la resolució reial. Els darrers dies de 1695 tot es precipità. El 29 de desembre el Sant Ofici excomunicà al regent Calderó i l'endemà, la Reial Audiència publicà la sentència de bandejament contra l'inquisidor Sanz y Muñoz.⁵⁵

⁵⁴ Aquest episodi no és pas desconegut, vegeu Narcís Feliu de la Peña, *Anales de Cataluña*, vol. III, Barcelona, 1709, pp. 424-425; H. Ch. Lea, *Historia de la Inquisición...*, op. cit., vol. I, pp. 536-538; H. Kamen, *La España de Carlos II*, Barcelona, 1981, pp. 366-367 i *La Inquisición española*, Barcelona, 1985, pp. 324-325, i E. Callado Estela, *Por Dios y por el rey. El Inquisidor general fray Juan Tomás de Rocabertí*, València, 2007, pp. 388-400.

⁵⁵ ACA, CA, 213, la Reial Audiència al rei, 25 de novembre de 1695 i 4 de gener de 1696; *Manual de novells arditers, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní* (DACB), vol. XXI, Barcelona, 1967, pp. 327-329 i "Relatió diària del fet sobre la competència entre la Reial Audiència y Tribunal de la Santa Inquisició a cerca de la comminació y promulgació de censuras contra lo noble Regent la Real Cancelleria", inclosa a J. de Pastor i Mora, *Consultationes sacri regalis et supremis senatus Cathaloniae eiusve resolutiones*

L'excomunió del regent obrí una nova etapa en l'enfrontament institucional. El que fins ara havia estat una pugna jurisdiccional entre la Inquisició i la Reial Audiència esdevingué, com en altres ocasions, un conflicte de dimensions més àmplies. Entre els dies 29 i 31 de desembre es va viure a Barcelona una intensa activitat política amb reunions i ambaixades en les quals participaren la Diputació, la Ciutat, "la major part de la noblesa",⁵⁶ el bisbe i el capítol de la catedral. El clergat, per la seva banda, actuà sotmès a la doble pressió del Sant Ofici, que reclamà, com havia fet un mes abans, la seva col·laboració en cas d'execució de l'expulsió,⁵⁷ i del virrei, que procurà neutralitzar aquesta iniciativa amb l'enviament del doctor Pastor i Mora al capítol i a Pere Oliver, canonge de Vic i subdelegat del jutge del Breu Apostòlic, a visitar els prelats de les religions "per a que advertissen a sos súbdits anassen ab tiento y modèstia en esta dependència por convenir així al Real Servei de Sa Magestat".⁵⁸ Finalment, el dia 31, la Reial Audiència acceptà la suspensió dels procediments durant quinze dies proposada pel Sant Ofici, a través del bisbe, per poder informar el rei.⁵⁹

L'alineament de la Diputació i del govern municipal amb el lloctinent i la Reial Audiència en contra de la Inquisició no excloïa, però, els recels dels ministres reials envers aquests consistoris. Els doctors de l'Audiència posaren l'èmfasi en la defensa de les regalies i alertaren al rei, en la representació de 25 de novembre, sobre la possibilitat d'intervenció de la Diputació i el Consell de Cent així com del risc d'alguna commoció si no s'actuava contra el Tribunal. En altres paraules, era millor que el rei posés remei a les extralimitacions inquisitorials que veure com el litigi derivava cap a un afer politicoconstitucional o es complicava amb algun desordre. El marquès de Gastañaga, per la seva banda, intentà evitar que els consistoris interferissin en el plet ("que ell en ninguna manera volia inmiscuir los comuns de esta ciutat en debats ni qüestions algunas") i reduir les seves actuacions a la tramesa de memorials al rei per denunciar els abusos inquisitorials, com així es produirà durant els primers dies de gener.⁶⁰

et epistolae regiae, ff. 340-351, manuscrit que es troba a la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll. Aquest volum seria el tercer dels quatre que té l'obra. El segon i el quart volum –amb un índex de matèries dels quatre volums– es conserven a BC, ms. 3560.

⁵⁶ J. de Pastor i Mora, *Consultationes...*, *op. cit.*, f. 345r.

⁵⁷ Els eclesiàstics no es definiren clarament en favor de la petició inquisitorial, vegeu Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB), Llibre de Resolucions Capitulars (8 de maig de 1690-16 de maig 1698), 23 i 25 de novembre de 1695, s/fol., i ff. 277r i 282r-283r. Per a les convocatòries i respostes dels prelats regulars, vegeu Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB), ms. 1006, *Lumen Domus o Anals del Convent de Santa Catarina*, ff. 579 i 582.

⁵⁸ J. de Pastor i Mora, *Consultationes...*, *op. cit.*, ff. 344v-345r.

⁵⁹ ACA, CA, lligall 213, la Reial Audiència al rei, 4 de gener de 1696.

⁶⁰ La citació a DACB, vol. XXI, p. 281. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, Anys 1689 a 1701*, vol. IX, Barcelona, 2005, pp. 603-606 i AHCB, CC, Lletres closes, 1B. VI-111, ff. 9r-14v.

El conflicte es va saldar en contra d'una institució inquisitorial en hores baixes i d'un inquisidor que, segons el Consell d'Aragó, havia desafiat doblement l'autoritat reial, procedint contra el regent i convocant els eclesiàstics –convocatòria definida de “principi de sedició”–,⁶¹ i havia posat en perill la pau pública en plena guerra amb França. A diferència de disputes anteriors, la resposta reial va ser ràpida i fulminant.⁶² El rei assumí immediatament la proposta del Consell d'Aragó, refermada pel Consell d'Estat, de defensar les regalies amb una demostració exemplar del poder reial: l'expulsió de Sanz y Muñoz de tots els dominis de la monarquia.⁶³

Amb el bandejament de l'inquisidor, executat pel virrei el 12 de gener,⁶⁴ la direcció del Sant Ofici es trobà amb una política de fets consumats, desautoritzada i sense prou força per modificar les provisions reials. La comunicació a l'inquisidor general, fra Joan Tomàs de Rocabertí, de l'expulsió del seu subordinat, tal com suggerí el Consell d'Aragó, es produí una vegada tramesa l'ordre al virrei de Catalunya. Rocabertí s'assabentà oficialment de la determinació del monarca per una lletra del secretari reial don Juan de Larrea, de 10 de gener, en la qual també se li requerí el nomenament d'un nou inquisidor de Barcelona i l'absolució *ad cautelam* de

⁶¹ ACA, CA, lligall 213, consulta del Consell d'Aragó, 14 de desembre de 1695.

⁶² Carles II havia reaccionat de manera similar quan l'any 1682 el Consell de Castella li demanà l'expulsió d'un inquisidor de Granada arran d'un conflicte amb la *Chancillería*, vegeu H. Kamen, *La España de Carlos II...*, *op. cit.*, pp. 364-366; J. M. Marqués, *La Santa Sede y la España de Carlos II. La negociación del nuncio Millini 1675-1685*, Roma, 1981-1982, pp. 127-134 i A. L. Cortés Peña, “Un conflicto jurisdiccional en el declive del Santo Oficio”, a A. L. Cortés Peña; M. L. López-Guadalupe Muñoz i A. Lara Ramos (eds.), *Iglesia y sociedad en el reino de Granada (ss. XVI-XVIII)*, Granada, 2003, pp. 189-201.

⁶³ ACA, CA, lligall 212, núm. 4, consulta de 4 de gener de 1696 i AHN, Estat, lligall 667, núm. 28, consulta de 5 de gener de 1696. La comunicació de la resolució reial al virrei, en carta de 8 de gener de 1696, a DACB, vol. XXI, p. 330. Les mesures punitives afectaren també fra Pere Màrtir Serra, prior de Santa Caterina, acusat de les convocatòries dels prelats regulars sense llicència reial, –qüestió que, segons el dietarista d'aquest convent, resultava una novetat, “sent veritat que és costum antich y moltas vegades los Priors de est Convent han fet lo mateix en diferents ocasions y may se avia parlat de Regalias”– i fra Salvador Feliu de la Penya, prior de la Mercè, denunciat per un incident verbal amb Pere Oliver, enviat del virrei per prevenir la intervenció dels religiosos en favor del Sant Ofici. Els dos religiosos serien processats pel tribunal del Breu i desterrats. El prior de Santa Caterina, a més, seria obligat a esborrar del llibre dels consells de les Religions les deliberacions de les juntes de prelats de 23 de novembre i de 30 i 31 de desembre, vegeu BUB, ms. 1006, *Lumen Domus...*, *op. cit.*, ff. 587-589. Sobre el prior de la Mercè, vegeu la relació del seu germà Narcís Feliu de la Penya, *Anales...*, *op. cit.*, vol. III, pp. 424-425 i B. Oliva i Ricós, *La generació de Feliu de la Penya. Burguesia mercantil i guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, 2001, pp. 140-141.

⁶⁴ L'inquisidor acabà desterrat a la localitat portuguesa fronterera de Bemposta. A començament de l'any 1697, el rei, cedint a les peticions de l'inquisidor general, li va permetre retornar a la seva antiga plaça de Barcelona. Sobre les vicissituds de l'exili i la rehabilitació de Sanz y Muñoz, vegeu les referències citades a la nota 54.

qualsevol excomunicat.⁶⁵ D'altra banda, les temptatives de la Suprema per aturar el cop, oferint el sobreseïment dels procediments i una absolució temporal de Miquel Calderó *ad reincidentiam* no reeixiren.⁶⁶ L'absolució del regent, així com, les del batlle i jurats de Sitges, també excomunicats a causa de disputes sobre allotjaments, s'ajustaren a les exigències reials.

Aquest cas del regent Calderó reviscolà a la cort el debat entre el Consell de la Inquisició i el Consell d'Aragó sobre el banc reial, sense que les parts variessin les posicions defensades durant els plets de la dècada de 1660. En una consulta de 25 de gener, en resposta a la comunicació reial de bandejament de l'inquisidor, la Suprema repetí que la concòrdia de 1630 excusava aquesta pràctica mentre que la carta de 2 de juliol de 1661 era qualificada de "subrepticia y ganada en fuerza de haverse callado la verdad", de tractar-se d'una disposició no aprovada per l'inquisidor general i d'haver estat derogada per declaracions reials posteriors.⁶⁷ El Consell d'Aragó replicà, en una consulta de 27 de febrer, que la concòrdia no exclouïa el banc reial en causes temporals, que la penalització econòmica prevista era "inútil y impracticable por cuia razón no hay memoria de que nunca se haya usado de él" i que, si es prohibia la regalia, l'admissió de les conferències es deixaria en mans dels inquisidors. El Consell refutà també l'opinió de la Suprema sobre el no consentiment de l'inquisidor general a la carta de 1661, recordant que la jurisdicció temporal exercida pels inquisidors era de naturalesa reial.⁶⁸ Finalment, el 10 d'abril de 1696, Carles II comunicà al virrei Gastañaga les resolucions sobre els passats conflictes (regent i allotjaments) i confirmà la disposició de 2 de juliol de 1661.⁶⁹

Un mes després, les reformes proposades per l'anomenada Junta Magna –comissió formada per membres de diferents Consells (Estat, Castella, Aragó, Itàlia, Índies i Ordes Militars) per mirar de contenir els excessos inquisitorials– a banda de no prosperar, tampoc no aportaren particulars novetats sobre el tema de la resolució dels conflictes jurisdiccionals a Catalunya. A la consulta de 12 de maig de 1696, la Junta recomanà la prohibició als inquisidors de procedir amb censure eclesiàstiques en causes temporals i, en cas contrari, la possibilitat de recurs als tribunals seculars. La mesura, però, estava orientada més a la Corona de Castella on la cèdula del príncep Felip de 10 de març de 1553 havia inhibit als tribunals reials del coneixement de causes inquisitorials per "vía de fuerza" en favor del Consell de la Inquisició. En canvi, segons observà la Junta, la Corona d'Aragó disposava

⁶⁵ AHN, Estat, lligall 667, núm. 8.

⁶⁶ AHN, Inq., llibre 310, ff. 222r-230r, consultes d'11, 13 i 14 de gener de 1696.

⁶⁷ *Ibidem*, ff. 231r-258v. Una còpia d'aquesta consulta es troba a ACA, CA, lligall 212, núm. 4.

⁶⁸ ACA, CA, lligall 212, núm. 4.

⁶⁹ BUB, ms. 1969, ff. 471-472 i 498-499 (numeració moderna).

de “remedios bien proporcionados” quan la Inquisició s'excedia amb les censures; a l'Aragó, amb la normativa ja existent; a la resta dels regnes, amb la citació dels inquisidors al banc reial. El dictamen reiterà la tradicional crítica de l'Audiència i del Consell d'Aragó sobre les limitacions de la concòrdia de 1630 i fonamentà la defensa del procediment en la literatura jurídica (“lo cual afirman haberse practicado así los escritores más bien informados de aquellos estilos”) i en les disposicions reials de 2 de juliol de 1661 i 10 d'abril de 1696, expedides arran dels conflictes jurisdiccionals de Catalunya.

Un altre punt de reforma proposat per la Junta tenia per objectiu evitar les dilacions en la tramitació de les competències. En l'apartat relatiu a Catalunya el dictamen repetí, com en el cas de València, la prohibició de la concòrdia del cardenal Zapata d'excusar la conferència amb el pretext que es tractava d'un cas clar i fixà terminis per a la celebració de les reunions entre els ministres de la Inquisició i l'Audiència i entre els membres dels Consells de la Inquisició i d'Aragó.⁷⁰

En definitiva, el sistema establert a la concòrdia de 1568 per a la resolució dels conflictes jurisdiccionals no es consolidaria a la pràctica, amb la formalització de conferències entre l'inquisidor i el jutge reial, fins a la dècada de 1670, un cop passada la Guerra dels Segadors, represa la concòrdia de 1630 i superades les querelles de cerimonial. La fórmula de la concòrdia de 1568, decidida al marge de les Corts i amb l'oposició dels estaments, partidaris d'una via més ajustada a la vigent en els conflictes entre la jurisdicció secular i l'eclesiàstica ordinària, que situava la determinació de les competències dins del Principat, implicà, a més, una sostracció de l'autoritat del Reial Consell en recursos contra els inquisidors en favor d'una via de negociació mixta que s'adaptava a l'estructura administrativa de consells reials centralitzats a la cort. Si bé la citació dels inquisidors al banc reial no es va deixar de practicar, com pretenia la Inquisició, aquest procediment restà reduït a un mecanisme de defensa de la Reial Audiència contra ministres del Sant Ofici que feien ús de les censures eclesiàstiques i no admetien la conferència, segons reiterà la monarquia els anys 1661, 1664 i 1696.

⁷⁰ Per a la transcripció de la consulta, vegeu J. Martínez Millán, “Los problemas de jurisdicción...”, *art. cit.*, pp. 227-259.